

OB STOLETNICI ZAČETKA DELOVANJA TRŽAŠKE POSOJILNICE IN HRANILNICE

Milan PAHOR

ravnatelj Narodne in študijske knjižnice v Trstu, 34100 Trst, Ulica s. Frančiška 20, IT
direttore della Biblioteca nazionale degli studi a Trieste, Via San Francesco 20, IT

IZVLEČEK

Tržaška posojilnica in hranilnica (TPH) je bila pomembna denarna ustanova Slovencev v Trstu. Njeno delovanje je izrednega pomena tudi v kulturni zgodovini tržaških Slovencev, saj je omogočila izgradnjo prave palače, ki jo poznamo pod imenom Narodni dom. V stavbi, ki je bila dograjena leta 1904, je bil sedež TPH, poleg tega pa so v njej dobile sedež še številne druge slovenske ustanove. Vse to je bilo omogočeno na podlagi uspešnega poslovanja denarnega zavoda, ki je nastal leta 1885 in začel s poslovanjem v novembru 1891. V času avstro-ogrske monarhije je zavod posloval zelo uspešno. V juliju 1920 so italijanski fašisti Narodni dom zažgali, zavod TPH pa je vseeno znal preživeti, dokler ga niso z dekretom dne 16. aprila 1941 nasilno ukinili.

Tržaška posojilnica in hranilnica (TPH)

Tržaška posojilnica in hranilnica je bila pomembna denarna ustanova Slovencev v Trstu.

Njeno delovanje pa je izrednega pomena tudi za kulturno zgodovino tržaških Slovencev, saj je sama zgradila svoj lastni dom. Gre za pravo palačo, ki je bila dograjena leta 1904 in jo poznamo pod imenom Narodni dom; v njej je bil sedež Tržaške posojilnice in hranilnice ter številnih drugih slovenskih ustanov. Vse to je nastalo zaradi resnično uspešnega in zaslužnega poslovanja tega denarnega zavoda.

Ustanovitev TPH kot zadruga je zabeležena v letu 1885. Nesporno je, da delovanje takrat ni zaživel.

V Edinosti dne 3. januarja 1904 je objavljen članek, ki nam delno pojasnjuje dogodke: (...) "V jeseni 1886 sta se dogovorila na Dunaju takratna državna poslanca M. Vošnjak in Ivan Nabergoj, da pripravita snovanje slovenskega denarnega zavoda v Trstu. Nabergoj, kakor načelnik društva Edinost, je vsled tega sklical zaupen shod narodnih veljakov na dan 21. novembra 1886 v dvorano Slavjanske čitalnice v Trstu. Udeležba - bili navzoči: g. Mihael Vošnjak kakor predsednik Zveze, potem g. poslanca Vekoslav Spinčič in Slavoj Jenko. Predsedoval je shodu g. Nabregoj. Kakor prvi govornik je nastopil gosp. M. Vošnjak, ki je temeljito dokazal potrebo slovanskega denarnega zavoda v Trstu, pa tudi dokazal dejstvo, da so tam vsi pogoji dani za dober uspeh takšnega podjetja. G.

Viktor Dolenc je potem prečital že sestavljena pravila, katera so bila sprejeta in se je takoj volilo načelstvo "Hranilnega in posojilnega društva v Trstu". Kakor udje načelstva so bili voljeni: gg. M. Živic, M. Šorli, F. Dekleva, J. Vatovec, K. Schmid in dr. Pertot. Tem gospodom je bilo poverjeno, da dado zadrugo registrovati. - Osebnih razmere so pa bile krive, da, žalibože, tedaj ni prišlo do registrovanja, oziroma otvorjenja posojilnice in šele leta 1891 je začela sedaj tako cvetoča "Posojilnica in hranilnica v Trstu" svoje plodonosno delovanje, katerega sad je že "Narodni dom", ki se sedaj zida v ponos tržaškega Slovanstva. Škoda pa za čas od leta 1886 do 1891." Prošnja za poslovanje je bila napisana 11. oktobra 1891. 19. oktobra istega leta je bila natisnjena brošurica s pravili Tržaške posojilnice in hranilnice. 3. novembra je sledil vpis v združni register, 25. novembra pa se je začelo redno delovanje.

Na podlagi predstavljenih pravil je bila Tržaška posojilnica in hranilnica, registrovana zadruga z omejenim poroštvom, vpisana v združni register pri c.k. trgovskem in pomorskem sodišču v Trstu z odlokom dne 3. novembra 1891 in s števil. 16255.

Posli, ki jih je Tržaška posojilnica in hranilnica opravljala, so navedeni v pravilih, iz katerih povzemamo nekaj členov.

Člen 1: "Firma zadruga je: Tržaška posojilnica in hranilnica, registrovana zadruga z omejenim poroštvom. Zadruga ima svoj sedež v Trstu."

Člen 2: "Zadruga ima namen: a) dajati posojila zadružnikom, b) prejemati hranilne vloge na obresti, c) dobivati si denarna sredstva na svoj zadružni kredit."

Člen 3: "Zadruga ima sledeča denarna sredstva: a) zadružni deleži, b) hranilne vloge, c) denarji zadruge na posojilo (v zajem) dani, d) rezervni fond."

Sestava vodstva je bila izredno dobra, zato lahko domnevamo, da so bili cilji obsežnejši, kot jih izražajo pravila. Vodstvo Tržaške posojilnice in hranilnice je bilo zelo pozorno do narodnih problemov v vseh pogledih. S tega vidika sta nazorni dve protestni pismi v prvih mesecih delovanja. Prvo je naslovljeno na policijsko ravnateljstvo in se glasi "Slavno c.k. policijsko ravnateljstvo. - V prilogi vračamo slavnemu c.k. policijskemu ravnateljstvu v tujem nam jeziku pisani dopis z dne 24/2 t.l. št. 459/Ris. s pripomnjo, naj nam to slavno c.k. oblastvo izvoli pošiljati svoje naredbe, zahteve in želje v slovenskih zapisih. Z odličnim spoštovanjem /Načelnništvo Tržaške Posojilnice in Hranilnice/, v Trstu dne 22. marca 1892 /Ravnatelj: V. Mat. Živic/ Za tajnika: Franjo Žitko /Žig/."

Iz drugega protestnega pisma, ki ga je vodstvo TPH naslovljeno na sodišče prav tako v letu 1892, navajamo bistvene dele: "Zadruga, katero podpisani zastopajo, ima slovensko firmo, njena pravila, ki so sodno registrirana so zgolj slovenska, vse naše prošnje in njih priloge so v slovenskem jeziku pisane, a vendar pri vsem tem, se nam je slovenska prošnja v laškem jeziku rešila, in se je rešitev naše prošnje vpisala v laškem jeziku v zadružni register (...) Ker pa je tudi slovenski jezik, kateremu je zagotovljena enakopravnost v osnovnih državnih postavah, se z laško rešitvijo naše slovenske prošnje kratijo pravice, rušijo osnovni zakoni, kateri vežejo tudi sodišče (...) Zoper tako nepoklicno prevajanje protestujemo odločno (...)".

Takih pritožb je bilo še več, saj Tržaška posojilnica in hranilnica ni sprejela uradnega akta, ki ni bil napisan v slovenskem jeziku. Sodišče je pritožbe sprejelo in na podlagi načela o enakopravnosti jezikov odločilo, da mora biti vse dopisovanje s TPH v slovenščini. Vsekakor so navedeni problemi zanimivi tudi glede na okoliščine, v katerih živi slovenska narodna skupnost v Italiji danes.

Tržaška posojilnica in hranilnica je začela poslovati v ulici Molin piccolo števil. 1, v eni sami sobi, ki ji jo je odstopilo Delavsko podporno društvo. Proti pričakovanju se je naglo razvijala. Po letu 1895 je pridal zagon poslovanju Josip Ulčakar, vodja zavoda in obenem tajnik zadruge. Prostori so postali pretesni, zato so si poiskali nove v ulici Sv. Franciška 2, kamor so se preselili leta 1898.

V Edinosti z dne 14. maja 1900 zasledimo naslednje poročilo o delovanju: "Tržaška posojilnica in hranilnica nam je doposlala poročilo o svojem poslovanju v minulem letu. To poročilo nas je jako razveselilo, kajti napredek tega, za tržaške Slovence in okoličane prekoristnega

in potrebnega zavoda je res lep. Iz male posojilnice, ustanovljene z velikimi težavami, ki se je morala boriti z vsakovrstno konkurenco, z reelno in ne reelno, postal je močan denarni zavod in to v malo letih. Posojilnica je izdala letos svoj računski zaključek za VIII. upravno leto (...) Stanje deležev znaša K 67.084, hranilnih vlog in tekočega računa K 1.046.447,62, stanje posojil pa 1.038.606,98 K. Kar pa nas tem bolj veseli, je to, da ima že jako lep rezervni zaklad. Dne 31. decembra 1899 je znašal ta zaklad K 28.899,08 K; k temu pridene letos najmanj K 11.600 da naraste preko K 40.000. Nadalje vidimo, da je od čistega dobička sklenila predlagati občnemu zboru sledeča darila: Kmetijski in vrtnarski družbi za Trst in okolico (K 200), Otroškemu vrtcu v Rocolu (K 150), Dijaški kuhinji v Trstu (K 100), Moški podružnici sv. Cirila in Metoda (K 50). Skupaj K 500. Med letom pa je podarila dijaškemu podpornemu društvu v Pazinu K 100. Ni nam treba omenjati požrtvovalnosti in delovanja onih mož, ki vodijo ta zavod in delujejo zanj. (...)"

IX. redni občni zbor TPH je bil na nedeljo, 2. junija 1901, v prostorih posojilnice v prvem nadstropju ulice Sv. Franciška 2. Dnevni red je bil klasičen: 1. letno poročilo, 2. razdelitev čistega dobička, 3. poročilo o gospodarjenju z rezervnim zakladom, 4. razni predlogi, 5. volitev nadzorništva. Iz dveh člankov izvemo izredno važno novico: Tržaška posojilnica in hranilnica je kupila zemljišče in hišo, kjer je bil nato zgrajen tržaški Narodni dom.

Prvi članek je priobčila Edinost dne 4. maja 1901: "Tržaška posojilnica in hranilnica je imela koncem aprila 2.240.898,94 kron prometa; lansko leto 1.901.176,37; promet se je torej pomnožil za 339.131,57 K. Ker k tej vsoti ni zapopadena kupnina hiše, ki znaša 320.000 kron - se mora reči, da je to lep napredek. Ni nam potreba, da bi naglašali še posebej kakošne važnosti je ta prekoristni zavod za razvoj tržaških Slovencev in sploh tu živučih Slovanov; ni nam potreba, da bi povdarjali in priporočali, da naj vsaki zavedni Slovenec ali sploh Slovan le v tem domačem zavodu ulaga svoj denar; treba pa je opozoriti vse one (posebno uslužbenke), katere so do sedaj gospodarji in delodajalci odvrčali, da naj nikar ne vlagajo denarja v slovenski "kasi" - češ niti svoje hiše nima. Kajti Tržaška posojilnica in hranilnica - ali, kakor ljudstvo navadno pravi: "slovenska kasa" - ima sedaj svojo lastno hišo, na najlepšem prostoru."

Drugi članek nosi datum 4. junija 1901 ter prinaša novico o občnem zboru, kot jo je napisal novinar tržaške Edinosti: "IX. občni zbor "Tržaške posojilnice in hranilnice" registrovane zadruge z omejenim poročtvom se je vršil minolo nedelje, dne 2. t.m. Predsednik tega našega velevažnega zavoda, g. Ivan Abram, je otvoril zborovanje s primernim nagovorom. Omenjal je delovanje zavoda v minulem letu in povdarjal, da je posojilnica in hranilnica vsled sklepa občnega zbora pričela obrestovati hra-

nilne vloge polumesečno, kar je v korist vlagateljem a povzroča, seveda, zavodu nekoliko - manje dobička. Nadalje je sporočil navzočim zadružnikom, da je "Tržaška posojilnica in hranilnica" kupila lastno hišo in sicer ono Piazza Caserma št. 2. Vzrok temu koraku je znan. Tržaški Slovenci ne moremo v mestu dobiti primernih stanovanj in prostorov za naša društva, ne moremo dobiti prostorov za zborovanja, niti za drag denar ne; ni nam preostalo torej družega nego to, da se najmočnejše društvo, ki je ob enem tudi denaren zavod, odloči za nakup lastne hiše. Ta korak je velevažen tudi za naš zavod, sam, ker si na ta način lahko uredimo lastne prostore po svoji potrebi in se nam ne bo treba batí, da bi nam bilo treba od leta do leta iskati družega stanovanja. Vrh tega pa posojilnica in hranilnica pridobi s tem na ugledu; nje delovanje se razširi in vlagatelji hranilnih vlog bodo lahko brez skrbi, kajti zavodu, ki ima lastno hišo, se mora že več zaupati. (...) Na to so sledile točke dnevnega reda. (...) Utis, katerega je ta skupščina ali občni zbor naredil na nas je bil jako ugoden. Vse v najlepšem redu, vsako pojasnilo točno in natančno. Vidilo se je pa tudi, da se je naše ljudstvo že privadilo narodnogospodarskih odnošajev in da zaupa odboru, ki vodi tako spretno naš velevažni denarni zavod, našo dično posojilnico in hranilnico."

Iz obeh člankov sta jasno razvidna razvoj denarnega zavoda in njegova zasidranost pri ljudeh. Zrcalijo pa se tudi problemi, npr. kako priti do slovenskega človeka v mestu, kje dobiti primerne prostore za široko osnovano delovanje na vseh ravneh, kot je bilo ob prelomu stoletja razvito pri Slovencih v Trstu. Temu pa sta se pridružila še zadovoljstvo in ponos ob nakupu stavbišča, kjer naj bi bil v naslednjih letih zgrajen Narodni dom.

Ob desetletnici delovanja je Tržaška posojilnica in hranilnica izdala tiskano poročilo in računski sklep za X. upravno leto 1901. Poročilo, ki je v bistvu mala publikacija, je natisnila tiskarna Edinost aprila 1902. Na 28 straneh najdemo celo vrsto zanimivih informacij: poročilo načelnštva, sestava načelnštva in nadzorništva, promet za leto 1901, poročilo o nakupu hiše na Piazza Caserma št. 2 (Vojaški trg), račun obresti za leto 1901, račun uradnih stroškov v letu 1901, račun zgube in dobička, bilanca l. 1901, statistični podatki TPH za obdobje 1892-1901, hranilne vloge, tekoči račun, imena vseh 2291 zadružnikov.

Zavod je torej stal na trdnih nogah, delovanje je bilo uspešno in plodno. Trdnost lahko razberemo iz poročil rednih občnih zborov. Vsekakor kaže, da so imeli težave pri sklicu, saj so v letu 1903 kar trikrat objavili oglas v Edinosti: 15. aprila, 5. maja in 3. oktobra 1903. Tako je bil XI. občni zbor TPH na nedeljo, 24. oktobra, v dvorani Slovenske čitalnice v ulici Sv. Frančiška 2. Omejimo se na izvleček poročila, ki ga je zapisal časnikar Edinosti 3. oktobra 1903: (...) "Iz teh števil je razvidno, kako naš denarni zavod lepo raste in procvita. - Sedaj bodo menda

tudi oni, ki so bili največji pesimisti in ki so vedno govorili, da ne bo nič, prepričani, da je bil zavod potreben in da je sedaj zaupanja vreden. Koliko posestnikov se je tekom kratke dobe, odkar posojilnica obstoji, opomoglo potom tega zavoda, in koliko trdo prisluženega denarja je porastlo znatno kakor hranilna vloga. Kajti to je v Trstu edini denarni zavod, ki plačuje od vlog čistih 4 % brez vsacega odbitka. Ker si pa ta zavod sedaj zida lastno hišo, pač ne bo mogel nobeden vložnik tožiti: kaj bo ta kasa, saj še svoje hiše nima. - Sedaj bo imela tudi tržaška posojilnica in hranilnica svojo lastno hišo (Narodni dom), v katerega se preseli prihodnje leto meseca avgusta. - Kdor opazuje delovanje in procvit tega za nas tržaške Slovence prekoristnega zavoda, mora veselo vzklikniti: lep napredek."

Poročila vodstva denarnega zavoda in še bolj članki v Edinosti dokazujejo podjetnost in uspešnost poslovanja. Istočasno vejeta iz njih občutek pripadnosti slovenskemu narodu in narodna zavednost, ob rasti delovanja pa se prebujajo še narodni ponos. Visoko afirmacijo doživi narodni ponos leta 1904, ob dograditvi Narodnega doma; tja se je Tržaška posojilnica in hranilnica vselila avgusta istega leta. Pred tem je bil še XII. redni občni zbor, zadnji na starem sedežu v ulici Sv. Frančiška 2, v nedeljo, 29. maja. Gradnja Narodnega doma je bila izreden dogodek za Slovence v Trstu. Utrip tistega časa lahko razberemo iz besed dr. Otokarja Rybarja, politika, odvetnika, narodnega delavca ter obenem člana načelstva Tržaške posojilnice in hranilnice. Vsa ta prepletenost je vidna v nagovoru, ki ga je imel kot starosta tržaškega Sokola na silvestrovo ob prehodu v novo leto 1904. Edinost je prinesla novico 3. januarja 1904: "(...) Dovolite mi, da ob slovesu od minolega leta, obrnem pogled svoj na to, kar smo doživeli v minolem letu. Mi stojimo tu na ekspanzirani točki. Tu se moramo boriti za najprimitivnejše pogoje svojem obstanku. Da, jaz si usojam reči, da smo še v malokaterem letu dosegli toliko, kolikor v tem. Dosegli smo marsikaj mi tržaški Slovenci. Lepo smo napredovali politično, narodno in kolikor-toliko tudi gospodarsko. Omenjam najprej volitev v naš mestni zastop, oziroma deželni zbor. Dosegli smo vspeh, kakoršnjega še nikdar: dobili smo v svoje roke še zadnji okoličanski mandat. V vseh 6 okoličanskih okrajih je zmagonosno zaplapolala slovenska zastava. In tako bo - ako Bog dal in sreča junaška - v bodoče vsikdar. Po dolgem in trdovratnem boju smo dosegli lep uspeh na naših sodiščih, dosegli smo, kar nam je zajamčeno po zakonih in naredbah - ki pa je bilo do sedaj na papirju, prazna beseda, brez veljave na praktičnem izvrševanju. In tudi na gospodarskem polju smo - kakor sem rekel - kolikor toliko napredovali. Ne mislim tu le na naše gospodarske zadruge, ampak tudi na uspehe, ki so jih dosegli posamičniki. Ali tudi kaki vspehi pojedincev so pridobitev za nas vseh, za našo narodno skupnost (klici: tako je.). Narod, ki nima, s čemer bi se preživljal, ki nima, da živi ob sebi, ne more dosežati ni političnih, ni narodnih vspehov

(vsestransko pritrjevanje). Ako se utrjamo materijalno, se dvigamo tudi kulturelno. Vam vsem je predobro znano, kako težko se moramo mi boriti proti tuji premoči, proti tujemu kapitalu, izlasti tudi onemu iz Italije. (...) Tu so prevzemali velika dela le laški podjetniki, ki so inozemce najemali na svoja dela. Kolika škoda je bila to za našega domačega delavca. Trpela je materijalno naša skupnost. V zadnjem času smo tudi v tem pogledu krenili nekoliko na bolje. Del tistih velikih del, ki jih bo izvršiti v našem Trstu, je poverjen naši domači, znani, spoštovani tvrdki. (Klici: Živeli naši Martelanci) To je pridobitev za našo skupnost, ker, kjer bi bil sicer delal tujinec, bo delal in služil naš domačin. Sedaj pa naj vam omenim vspeh, ki je res izključno naš, naj omenim dela, ki si je gradimo sami se svojimi žulji, naj omenim stavbe, ki se gradi tu v bližini. (Vseobče navdušenje in vsklikanje: Živel naš bodoči narodni dom). Omenjal se vam bil že neugodnih razmer za naša društva. Sovražniki ne bi nam bili dovolili skoro več niti ene sobice. Mi pa smo segli po - samopomoči, da pokažemo sovražnikom, da smo tu in da kaj zmoremo. Zato smo si jeli graditi "Narodni dom" po zaslugi uzorne naše posojilnice in hranilnice. Ta ponosna stavba, ki jo tudi gradijo naši Martelanci, kaže že danes sovražnikom, kako znamo mi zidati. (Splošno pritrjevanje). Naša stavba se bo lahko s ponosom vsporejala najponosnejim stavbam v mestu. Pa res jo naši nasprotniki občudujejo. Naša društva dobe svoj dom, krepko zaslombo, da se bodo mogla razvijati in pričati, da smo tudi mi tu - kulturen narod. Tako sem se dotaknil za nas znamejetejnih dogodkov bližnje minolosti. Vsi hrepenimo, da bi bil kmalu dozidan naš "Narodni dom". Ali s tem bo izvršen še le del naše naloge. Mi si moramo zgraditi še drug splošni narodni dom. Z vstrajnim poštenim delom na vseh poljih javnega življenja moramo doseči, da bo po vsem Trstu naš narodni dom." Avgusta 1904 se je torej Tržaška posojilnica in hranilnica preselila v lastno stavbo - Narodni dom - na Vojaški trg 2. 21. maja 1905 je imela v njej redni občni zbor s sledečim dnevnim redom: 1. letno poročilo in potrditev letnega računa, 2. razdelitev čistega dobička, 3. poročilo o gospodarjenju z rezervnim zakladom, 4. razni predlogi, 5. dopolnilne volitve. Občni zbor je bil v veliki dvorani doma. Iz poročila 13. poslovnega leta povzemamo nekaj števil: zavod je imel 15,588.807,22 kron prometa ter 47.815,63 kron čistega dobička. Pristopilo je 437 novih zadrušnikov. Novih hranilnih knjižic je dobilo 1308 klientov, tako da je bilo aktivnih hranilnih knjižic 5163. Skupni znesek vlog je znašal 5,075.268,83 kron. Z novim dodatkom - 33096,13 kron - je rezervni zaklad narasel na 172.313,41 kron.

14. občnemu zboru na rob je kronist Edinosti med drugim takole zapisal: "Kakor smo se Slovenci le polagoma vzbujali iz narodnega spanja, tako smo predolgo spali tudi na gospodarskem polju. Dokaz temu so naši mladi narodni zavodi, ki vsi tako dobro vspevajo. Kedaj bi se

že bili Slovenci gospodarsko osamosvojili in osvobodili tujega kapitala, ako bi se že prej združevali. In kje bi že bili osobito tržaški Slovenci, ako bi bili osnovali svojo posojilnico že pred 20 leti, ko je strokovnjak in domoljub Miha Vošnjak prihajal večkrat v Trst v ta namen. Seveda moramo računati o tem z danimi razmerami ter vpoštovati okolnost, da takrat še nismo imeli v Trstu ne notarja, ki bi sestavljal in legaliziral slovenske listine, ne odvetnikov, ki bi vlagali slovenske zemlje knjižne prošnje in tožbe in tudi ne slovenskega uradovanja na tukajšnjih sodiščih, katero so nam priborili naši slovenski odvetniki. Šele pred 14 leti nastanila sta se v Trstu prva dva slovenska odvetnika ter se je istočasno ustanovila "Tržaška posojilnica in hranilnica". V teh 14 letih se je povspel ta zavod na tako visoko stopnjo, da sedaj koraka na čelu slovenskih posojilnic." (Edinost 20.5.1905)

Še v istem letu, v nedeljo, 24. septembra 1905, je bil izredni občni zbor v prostorih posojilnice s sledečim dnevnim redom: 1. dopolnilna volitev načelstva, 2. volitev nadzorstva, 3. spremembe pravil, 4. razno. "Vsled vedno naraščajočega dela nastala je potreba, da se poslovanje predružači in priredi tako, kakor imajo drugi zavodi," je med drugim dejal dr. Pretnar na zboru.

Dne 27. maja 1906 je bil na vrsti redni občni zbor, ki ga je odprl predsednik Gjuro Vučković s primernim nagovorom. Zbor je potrdil letni račun, razdelitev čistega dobička in poročilo o gospodarjenju z rezervnim skladom. V načelništvu so bili izvoljeni: predsednik Srečko Bartelj, prvi namestnik Gracijan Stepančič, drugi namestnik Anton Kalister ter odborniki Ivan Godina, Ivan Gorjup, dr. Gustav Gregorin, Josip Negode, dr. Matej Pretner, dr. Otokar Rybar, Anton Vrabec. V nadzorstvu pa so bili: dr. Josip Abram, Valentin Cibic, Kornelij vitez Gorup-Slavinjski, Gregor Zidar, Leopold Žgur. "Po izvršeni volitvi se je zahvalil g.dr. Gustav Gregorin v imenu zadrušnikov odstopajočemu predsedniku g. Gjuri Vučkoviću na njegovem delovanju in posebno na tem, da je v težki dobi prevzel predsedništvo ter obžaloval, da isti ni hotel več prevzeti te časti izrekši nado, da bo tudi v bodoče, kakor do sedaj, delal v prospeh naroda. Na to je novo izvoljeni predsednik g. Srečko Bartelj izrekel zahvalo zadrušnikom na naklonjeni mu časti ter obljubil, da bo po svojih močeh delal za napredek zavoda. Konečno se je zadrušnik g. Alojzij Goljevšček v imenu zadrušnikov zahvalil odstopajočemu odboru in nadzorstvu na vspešnem delovanju v preteklem poslovnem letu, na kar je bil občni zbor zaključen ob 2. uri popoldne," tako je poročala Edinost dne 29.5.1906.

V omenjeni sestavi, le z manjšimi spremembami, je vodstvo posojilnice in hranilnice več let uspešno poslovalo. Izmed znanih osebnosti sta v naslednjih letih vstopila v vodstvo dr. Edvard Slavik in dr. Josip Wilfan.

Zaradi uspešnega poslovanja in širjenja delokroga je bilo treba dopolniti zadrušni pravilnik; to se je zgodilo v letu 1908. Drugemu členu pravilnika, ki se je dotlej glasil:

"Zadruga ima namen: a) dajati posojila zadružnikom, b) prejemati hranilne vloge na obresti, c) dobivati si denarna sredstva na svoj zadružni kredit", so dodali dopolnilo: "d) preskrbovati: zadružnikom kavcije, vadije, inkase, srečke in vrednostne papirje, e) izmenjavati valute in tuj denar in preskrbovati čeke in nakaznice na druga mesta, f) eskomptirati in reskomptirati menice in druge terjatve, g) v boljšo dosego gornjih namenov, kakor posebno v ohranitev in pomnožitev vrednosti lastnih hiš, obratovati v njih že obstoječe obrti." Omenjene dopolnitve so bile vpisane pri trgovinskem in pomorskem sodišču v Trstu 31. avgusta 1909 pod št. 1497, 26. oktobra 1909 pod št. 1849 ter 31. marca 1914 pod št. 786. Zaradi točke g je imelo vodstvo zavoda več razprav pred sodiščem. Čeprav posojilnica in hranilnica ni smela direktno obratovati, je imela v lasti več nepremičnin.

Sledila so si leta uspehov. Tržaška posojilnica in hranilnica je imela v dobi svojega obstoja velike zasluge za narodno, gospodarsko in kulturno blaginjo slovenskega Trsta. Od 1. decembra 1891 do 1. decembra 1911 (torej ob dvajsetletnici delovanja) je znašal denarni promet zadruge kar 194,293.553 kron. Poudariti je treba, da je bil čisti denarni promet sestavljen iz majhnih vsot slovenskega človeka. V omenjenem obdobju je posojilnica podelila za 21,635.812 kron posojil, hranilne vloge so dosegle 50,924.654 kron. Ob 20-letnici je Tržaška posojilnica in hranilnica imela čistih vlog za 10,500.000 kron, rezervni sklad je dosegel 420.891,40 kron. Ker so zadružniki jamčili s trikratnim vplačanim deležem, je treba k temu dodati vsoto 411.000 kron. Lastni prostori (Narodni dom) so izkazovali bilančno vrednost v višini 1,288.000 kron, kar je pomenilo znatno rezervo, dejansko pa je bil dom vreden še več. Skupno jamstvo je torej znašalo kar 2,120.000 kron, ne upoštevajoč aktive, ki je bila vsa v celoti izterljiva. Danes bi se o teh zneskih pogovarjali v milijardah. Tržaška posojilnica in hranilnica je uspešno dosegla dvajset let poslovanja. Po letu 1911 se je naraščanje kapitala nekoliko zaustavilo. Seveda vzrok ni bil nezaupanje ljudi, temveč na eni strani delna denarna kriza v monarhiji, na drugi pa delovanje drugih denarnih zavodov, ki so imeli podobno dejavnost: Trgovsko-obrtna zadruga, Ljudska posojilnica in hranilnica, Narodna posojilnica ter Hrvatska štedionica.

XXI. redni občni zbor je bil v nedeljo, 27. aprila 1913, ob 10. uri dopoldne s sledečim dnevnim redom: 1. letno poročilo in potrditev letnega računa, 2. razdelitev čistega dobička, 3. poročilo o gospodarjenju z rezervnim skladom, 4. poročilo o reviziji, 5. razni predlogi (člen 50: "Vsak zadružnik sme pri občnem zboru staviti predloge, kateri niso na dnevnem redu"), 6. volitev nadzorstva. V poročilu in računskem sklepu TPH za leto 1912 med drugim beremo: "Gospodarski položaj Evrope, posebno naše monarhije, je že nekaj let sem nenavadno napet, posebno pa se je poslabšal proti koncu leta 1912 in prehaja v denarno krizo. Priznati moramo na tem mestu,

da ima ravno naš zavod po velikanski večini zavedne vlagatelje, zato nam pa tudi hujskanje naših nasprotnikov in strah pred vojno ni toliko škodoval, kakor se je mislilo. Nasprotniki, katerim je naš prvi in največji slovenski denarni zavod v Trstu trn v peti, so mislili, da nas s hujskanjem in z odgovarjenjem ljudi, da naj nikar ne vlagajo pri nas, spravijo ob tla. Hoteli so doseči naš pogin, kar se jim pa ni posrečilo." Poslovni podatki: bilančna vrednost posojilnične hiše - 1,275.752,89 kron, tržna vrednost - okrog 480.000 kron več; promet - 22,607.743,32 kron; dobiček - 81.474,92 kron; novih zadružnikov - 308, skupaj - 5794 zadružnikov; hranilne vloge - 10,488.649,47 kron; posojila - 2,264.545,93 kron; dividenda - 6%. Pred občnim zborom je tržaška Edinost objavila 6. aprila 1913 poročilo o delu TPH. Poleg normalnih podatkov, ki se nanašajo na poslovanje, človeka kar prijetno preseneti dolg seznam podpor, ki jih je THP namenila celi vrsti ustanov in društev. Sredstva so se črpala iz čistega dobička. Sicer pa si preberimo poročilo: "Tržaška posojilnica in hranilnica. Ta naš denarni zavod je v preteklem letu zelo lepo napredoval vkljub denarni krizi, ki se je splošno občutila v naši državi, posebno pa proti koncu leta, ko so se pojavili v naši državi in tudi v inozemstvu razni politični zapletljaji. Napredek našega zavoda se zrcali v sledečih podatkih: promet za leto 1912 K 22,607.743,32, čisti dobiček pa K 81.474,92."

V naslednjih, tudi v vojnih letih so se zvrstili redni občni zbori: XXII. - dne 22. aprila 1914, XXIII. - dne 2. maja 1915, XXIV. - dne 30. maja 1916, XXV. - dne 22. maja 1917, XXVI. - pa 24. maja 1918.

Iz občnega zbora tik pred vojno povzemamo poročilo po Edinosti z dne 26. aprila 1914: "Tržaška posojilnica in hranilnica milijonarka. O občnem zboru tega denarnega zavoda za minolo leto je Edinost že poročala te dni. Med drugim se je natanko navedlo, kako je bil razdeljen čisti dobiček v znesku 90.429 K. Ljubitelje tega našega glavnega zavoda pa veseli posebno dejstvo, da se večji del dobička leto za letom steka v rezervni zaklad, ki je s koncem leta 1913 znašal 562.177 K, h kateremu je še prišteti pokojninski zaklad v znesku 103.735,30 K. Skupni prihranek dosega torej za slovensko zadruge že ogromno svoto 665.912,84 K, četudi se je tekom let razdelilo veliko tisočev v blagotvorne namene. Z ozirom na hitro naraščanje rezervnega sklada pa je upravičena radovednost, kedaj doseže ta zaklad svoto Slovincem tako čudno se glaseče število kronic, ki se imenuje milijon. Tej radoznalosti hočemo v naslednjih vrsticah kolikor moči natančno ustreči. Rezervni zaklad s koncem 1917: 1,011.901,76 K. Na podlagi teh podatkov ni težko uganiti, da rezervni zaklad v nadaljnjih treh letih 1920 doseže svoto 1,272.538 K, ki je izkazana v zadnji bilanci posojilnice kot vrednost njenega posloplja." V omenjenem članku je bila zapisana zanimiva knjigovodska pro-

jekcija, ki se ni uresničila, čeprav je zavod še vedno uspešno posloval in stalno večal rezervni sklad.

Prav iz osrčja vojne dobe so podatki, ki se nanašajo na XXIV. občni zbor. Preberimo članek v Edinosti (ki je vedno izredno pozorno sledila delovanju TPH) z dne 1. junija 1916: "Tržaška posojilnica in hranilnica je imela minole nedelje svoj XXIV. občni zbor. Občnega zbora se je vdeležilo, z ozirom na izredni čas še zadostno število zadružnikov. Letni račun in bilanca sta bila potrjena brez vsake debate, isto tako tudi predlagana razdelitev dobička kakor sledi: (...) Društva dobe gornje svote pri blagajni redno podpisaneu potrdilu. Ostanek K 10.334,83 pa se pridene rezervnemu zakladu, kateri s tem naraste na lepo svoto K 713.461,33. Voliti je bilo letos načelnštvo, v katerem so bili izvoljeni vsi prejšnji gg.: Bartel Srečko, predsednik; Stepančič Gracijan, I. podpredsednik; Kalister Anton, II. podpredsednik. Odborniki: Malalan Karol, Miklavec Anton, Negode Josip, dr. Rybar Otokar, dr. Slavik Edvard, dr. wilfan Josip, Vrabec Anton."

XXVI. redni občni zbor Tržaške posojilnice in hranilnice je bil 2. junija 1918 v veliki dvorani v lastni hiši na Piazza della Caserma št. 2. Ob izteku vojne je znašal promet 25.744.324,71 kron, zadružnikov je bilo 5777, deležev 161.459, hranilnih vlog v višini 11.472.218,89 kron, posojil je bilo izdanih v višini 4.456.455,20 kron, čisti dobiček je bil 19.027,16 kron, rezervni sklad pa 818.800 kron.

Konec vojne je Tržaška posojilnica in hranilnica dočakala na zdravi ekonomski osnovi ter z vsemi pogoji za nadaljnje uspešno poslovanje. Vendar so se časi spremenili, razpadla je avstro-ogrska monarhija, v naše kraje je prišla kraljevina Italija.

Tržaška posojilnica in hranilnica po 1. vojni

Po požigu Narodnega doma 13. julija 1920 se je morala Tržaška posojilnica in hranilnica preseliti, saj je izgubila lastni sedež. Svoje urade je prenesla v ulico Torre Bianca št. 19, kjer je nato poslovala vse do prisilne razpustitve. 24. novembra 1921 je morala zaprositi za italijansko državljanstvo, v letu 1922 pa je njeno delovanje prišlo pod nadzorstvo Federazione fra Consorzi in Trieste. Uradno poslovanje je postajalo najprej dvojezično, od leta 1924 pa je potekalo samo v italijanskem jeziku.

Tržaška posojilnica in hranilnica se je po svojih močeh upirala vsem tem pritiskom. Za svoje člane je še vedno tiskala vabila in poročila samo v slovenskem jeziku. Tako sta se ohranila poročilo in računski sklep za upravno leto 1927. Prebrali so ga na rednem občnem zboru na dan 28. marca 1928. Iz poročila smo povzeli bistvene postavke: promet je znašal 22.883.832,40 L, čisti dobiček 40.187,62 L, hranilne vloge so dosegle vrednost 11.817.113,67 L, posojila 3.030.750,12 L, rezervni zak-

lad 709.457,29 L. Število zadružnikov je bilo izredno visoko - na dan 31. decembra 1927 - kar 8259. V tistem težkem in temnem obdobju so zavod vodili: predsednik Gracijan Stepančič, prvi podpredsednik Anton Martelanc ter odborniki dr. Josip Agneletto, dr. Josip Abram, Karol Malalan, Anton Miklavec, Hinko Schmidt, dr. Edvard Slavik in dr. Josip Wilfan. Nadzorništvo so sestavljali: predsednik Vekoslav Plesničar, podpredsednik Gregor Zidar, tajnik Alojzij Goljevšček in odbornika Valentin Cibic ter dr. Just Pertot. Ravnatelj TPH pa je bil Josip Ajdišek. Na zadnji strani tiskanega poročila so navedeni statistični podatki delovanja Tržaške posojilnice in hranilnice za obdobje 1892 - 1927. /Priložili smo jih besedilo/.

28. aprila 1929 je TPH prejela navodilo, da mora spremeniti statut. Veljavna sta tako postala le statut v italijanskem jeziku ter naziv "Cassa triestina di credito e depositi". Svojim članom pa je TPH vabila za redne občne zборе še pošiljala samo v slovenščini. Seveda so občni zbori postajali gola formalnost, ni bilo več živahne razprave. Vse je izražalo stanje našega slovenskega človeka v tisti temni dobi. Tudi to je bila oblika protifašističnega upora - trmasto vztrajati vsem pritiskom navkljub. V ekonomskem pogledu je bilo poslovanje okrnjeno in omejeno: vse to izkazujejo letni računi. Najbolj nazorno pa je razvidno iz pregleda čistega dobička: leta 1931 - 61.261 L, leta 1935 - 20.787 L, leta 1939 - 16.370 L.

Ničesar niso mogle storiti tedanje oblasti proti vztrajnemu prizadevanju odbornikov, da bi ohranili delo prednikov v pričakovanju boljših časov. Pritiski v raznih oblikah niso rodili zaželenega sadu, zato je bilo treba uporabiti silo, in sicer v obliki dekreta, ki je odstavil odbor in imenoval posebnega komisarja. Zadnja redna bilanca poslovanja TPH je bila opravljena z dne 30. aprila 1940. Na tisti dan je imela ustanova 1,304.891 L rezervnega sklada, vsota hranilnih vlog je znašala 7,969,891 L, posojil 5,498.450 L, vrednost nepremičnin pa je bila označena z 705.591 L.

Zadnji odbor Tržaške posojilnice in hranilnice je bil sestavljen takole: predsednik dr. Josip Abram, prvi podpredsednik Matej Škabar, drugi podpredsednik dr. Josip Agneletto ter odborniki Anton Mahne, Hinko Schmidt, Slavoj Slavik in Drago Gruntar. V nadzornem odboru so bili: Andrej Čok, Maks Geri, dr. Ivan Stanič in Albin Michelazzi.

Dekret z dne 3. avgusta 1940 je prinesel vsiljeno imenovanje novega odbora, v dekretu z dne 16. aprila 1941 pa je zapisano, da se Tržaški posojilnici in hranilnici odreka dovoljenje za poslovanje in da gre v likvidacijo. Vse premoženje pa je šlo v druge roke: prejela ga je Cassa di Risparmio. Uradna smrt Tržaške posojilnice in hranilnice pa je bila potrjena še v Foglio Annunzi Legali dne 4. marca 1942.

ANNALES 2/92

Milan PAHOR: OB STOLETNICI ZAČETKA DELOVANJA TRŽAŠKE POSOJILNICE IN HRANILNICE, 281-288

Statistični podatki

Leto	Promet	Naraščaj	Deleži																Izstopili z delniškim zneskom	
			Hranilni vlog				Posojil				Čistega dobička				Rezervnega sklada		zadr.		K	st.
			K	st.	K	st.	K	st.	K	st.	K	st.	K	st.	K	st.				
1892	152.994	62	-	-	144	10.923	-	30.018	24	-	-	39.230	32	311	36	288	-	-	-	-
1893	233.755	22	80.760	60	228	15.620	-	55.934	08	-	-	69.743	38	1.278	52	749	04	-	-	-
1894	408.417	72	175.662	50	345	20.380	-	123.481	12	-	-	135.253	12	2.743	52	1.751	96	-	-	-
1895	755.663	96	347.186	24	510	28.200	-	232.589	78	-	-	248.164	36	4.091	94	3.725	78	-	-	-
1896	1.137.055	62	981.451	66	684	32.040	-	359.903	18	-	-	371.885	56	6.223	90	7.300	70	4	210	-
1897	1.581.708	46	444.652	84	932	40.660	-	519.861	80	-	-	535.579	42	7.561	52	12.734	38	13	280	-
1898	2.350.938	42	769.229	96	1213	52.220	-	753.665	48	-	-	781.992	84	10.606	88	19.501	34	17	90	-
1899	4.196.054	12	1.845.115	70	1610	67.804	-	1.016.337	62	-	-	1.038.636	98	15.769	22	40.531	06	10	200	-
1900	5.902.001	10	1.705.946	98	1971	76.510	-	1.453.690	41	-	-	1.445.066	62	14.994	76	53.008	32	33	720	-
1901	7.375.251	69	1.473.250	59	2291	82.032	-	1.965.193	35	-	-	1.715.678	39	26.539	80	73.439	66	25	700	-
1902	9.077.340	73	1.702.089	04	2649	91.000	-	2.835.044	11	-	-	2.262.958	98	34.507	09	101.767	29	19	380	-
1903	12.044.927	17	2.967.586	44	3025	108.256	-	3.597.843	94	-	-	2.825.392	75	47.206	74	138.343	28	18	544	-
1904	15.588.807	22	3.543.880	05	3434	116.830	-	5.075.268	83	-	-	3.935.009	48	47.815	63	172.313	41	28	1320	-
1905	17.905.462	84	2.316.655	62	3921	127.558	-	6.217.640	80	-	-	5.173.296	37	52.340	94	213.525	40	19	12668	-
1906	18.843.140	79	937.677	95	4289	136.128	-	7.334.401	70	-	-	5.707.882	56	46.820	80	241.643	70	20	754	-
1907	20.238.829	48	1.395.688	69	4635	146.412	-	8.242.229	56	23.585	35	6.689.257	24	69.879	43	289.485	19	37	798	-
1908	18.474.754	76	1.764.074	72	4886	148.734	-	8.554.067	39	7.163	27	7.318.614	30	83.234	22	344.800	98	69	6606	-
1909	20.410.926	30	1.936.171	55	5155	131.396	-	9.775.262	60	15.372	51	7.893.483	35	61.243	11	382.026	13	78	23110	-
1910	21.312.055	60	901.129	29	5336	134.122	-	10.288.629	14	4.686	78	8.358.228	21	62.130	91	420.891	49	94	1952	-
1911	17.724.375	13	3.587.680	47	5578	133.326	-	10.584.614	37	18.700	16	8.387.428	42	75.138	96	469.965	49	81	4546	-
1912	22.607.743	32	4.883.368	19	5694	132.200	-	10.468.754	04	19.895	43	8.673.145	21	81.474	92	539.040	11	92	5314	-
1913	20.550.551	43	2.057.191	89	5862	136.042	-	10.068.603	39	74.398	14	7.710.666	43	90.428	80	620.366	84	70	4808	-
1914	15.477.346	18	5.073.205	25	5937	143.037	-	9.865.167	85	162.792	41	7.677.929	43	55.057	77	675.345	46	42	5348	-
1915	9.242.252	31	6.235.093	87	5919	142.457	-	9.598.116	11	283.341	61	7.409.937	49	27.627	73	713.461	33	23	786	-
1916	9.486.459	19	244.206	88	5877	141.977	-	9.698.778	63	109.022	35	7.000.347	81	23.618	91	748.876	57	49	1380	-
1917	12.312.312	38	2.825.853	19	5809	140.847	-	10.519.121	98	105.517	93	6.211.688	69	23.047	48	784.784	01	79	2010	-
1918	25.744.324	71	13.432.012	33	5777	161.459	-	11.472.218	89	316.211	19	4.466.453	20	19.027	16	818.800	95	57	1160	-
1919	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1920	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1921	20.238.718	62	-	-	6974	114.402	-	7.430.876	73	98.748	83	5.516.539	63	22.947	90	534.263	55	4	73.20	-
1922	14.680.090	38	5.558.628	24	7190	120.441	-	7.583.963	06	253.675	37	5.911.881	39	12.418	89	558.655	74	34	3806.	-
1923	13.802.945	92	877.144	46	7383	125.301	-	8.006.776	86	364.085	16	6.095.939	12	10.443	53	582.689	29	41	4086.	-
1924	21.815.966	70	8.013.020	78	7513	128.253	80	9.101.250	06	687.681	98	6.533.158	31	10.868	31	607.551	49	28	5360.80	-
1925	27.626.069	-	5.810.102	30	7717	130.941	80	9.696.424	14	1.073.950	85	8.987.673	42	24.128	24	636.156	73	30	7855.20	-
1926	31.931.472	78	4.305.403	78	7985	137.717	40	9.881.519	76	1.201.050	14	9.958.806	39	36.859	66	670.090	49	42	2222.80	-
1927	22.883.832	40	9.047.640	38	8259	144.107	80	10.105.796	74	1.711.316	93	10.597.454	51	40.187	62	.709.457	29	32	1856.-	-

RIASSUNTO

La "Tržaška posojilnica in hranilnica" (Cassa Triestina di Mutui, Prestiti e di Risparmio) è stata un importante istituto di credito degli Sloveni di Trieste. Come una cooperativa di credito fu fondata nel 1885, tuttavia allora non iniziò una regolare attività. L'istanza per l'apertura fu depositata l' 11 ottobre 1891, il 3 novembre avvenne l'iscrizione nel Registro ed il 25 novembre 1891 ebbe inizio la regolare attività. Negli anni della monarchia austro-ungarica tutto procedette per il meglio. Una data significativa era certamente l'agosto 1904, quando fu terminato il "Narodni dom" di Trieste, dove si trasferì anche la cassa triestina. L'istituto di credito crebbe ancora negli anni. Dopo la prima guerra mondiale Trieste fu assegnata al Regno di Italia. Subito si materializzò anche la minaccia fascista: nel luglio 1920 venne incendiato il "Narodni dom" di Trieste. La TPH perse la sede sociale ed il patrimonio. Seppe tuttavia sopravvivere per lunghi anni sotto il regime fascista, adeguandosi alle nuove disposizioni ed alle nuove regole. Con un decreto datato il 16 aprile 1941 venne revocata alla cassa l'autorizzazione ad operare e venne posta in liquidazione.

VIRI IN LITERATURA

Državni arhiv v Trstu (Archivio di Stato di Trieste)
Odsek za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v
Trstu

Sodišče v Trstu (Tribunale di Trieste)

Turina, Vladimir: Gospodarsko uveljavljanje Slo-
ven-
cev na Primorskem v začetku stoletja; v: Zaliv, Trst
1968, št. 14-15, str. 3-51

Pahor, Milan: Slovensko denarništvo v Trstu (denarne
zadruga, hranilnice, posojilnice in banke v letih 1880-
1918), Trst, 1989

Članki iz Edinosti.